

LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 179 STRAIPSNYJE NUMATYTA NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IR CIVILINĮ TEISĖS PAŽEIDIMĄ SKIRIANTI RIBA

Darius Pranka

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 584
Elektroninis paštas dariuspranka@prokuraturos.lt

Pateikta 2010 m. lapkričio 9 d., parengta spausdinti 2011 m. balandžio 28 d.

Anotacija. Straipsnyje analizuojama nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso 179 straipsnyje, sudėtis bei sudėties požymių ir civilinio teisės pažeidimo santykis. Didžiausias dėmesys skiriamas objektyviesiems nusikalstamos veikos sudėties požymiams: dalykui, veikai, padarytai žalai. Autorius baudžiamąją atsakomybę pagal BK 179 straipsnį grindžia baudžiamosios teisės teorija: ultima ratio principu ir vienu iš nusikalstamos veikos požymių – pavojingumu. Straipsnyje apibendrinama išnagrinėta teismų praktika baudžiamosiose ir civilinėse bylose, kuriose asmenys buvo traukiami skirtingų rūšių atsakomybėn dėl panašių teisės pažeidimų – neteisėto prisijungimo ir elektros energijos, šilumos, vandens, dujų ar kitų ekonominę vertę turinčių dalykų naudojimo. Atlikus teorinę ir teismų praktikos analizę, daroma išvada, kad norint pritaikyti baudžiamąją atsakomybę pagal BK 179 straipsnį, turėtų būti nustatomi papildomi kriterijai, sustiprinantys argumentus taikant baudžiamąją atsakomybę, – apgaulės požymis ar kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus.

Reikšminiai žodžiai: ultima ratio, nusikalstamos veikos pavojingumas, baudžiamoji ir civilinė atsakomybė, neteisėtas naudojimas elektros energija.

Įvadas

Žvelgiant istoriškai, baudžiamoji teisė atsirado daug vėliau nei civilinė. Pavyzdžiui, dauguma dabartinių „grynų“ nusikaltimų, kaip vagystė, plėšimas, romėnų teisėje laikyti civilinės teisės deliktai¹. Prie nusikaltimų ankstyvosios romėnų respublikos laikotarpiu priskirta tik tėvynės išdavystė². Vėliau baudžiamosios teisės apimtis plėtėsi, jos jurisdikcija apimdavo vis daugiau anksčiau civiliniais deliktai laikytų veikų. Pastaruoju metu nusikalstamų veikų ratas taip išsiplėtė, kad baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra darosi vis aktualesnė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje. Šiuos klausimus baudžiamojoje teisėje šiek tiek išsamiau nagrinėjo tik keli Lietuvos baudžiamosios teisės specialistai³. Yra ir teismų praktikos, tačiau ji iš esmės nukreipta tik į sukčiavimo, turto pasisavinimo ar išvaistymo atribojimo nuo civilinių teisinių santykių problematiką. Baudžiamosios teisės literatūroje BK 179 straipsnis neanalizuojamas visai arba nagrinėjamas tik nurodant, kad atribojimo kriterijai, taikomi minėtiems nusikaltimams, būtų analogiški taikomiems ir neteisėtam naudojimuisi energija ar ryšių paslaugomis. Teismuose taip pat nekyla ginčų renkantis baudžiamąją ar civilinę atsakomybę. Taigi platesnė BK 179 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties požymių analizė, ypač jų santykis su civiliniu teisės pažeidimu, gali būti naudinga tiek baudžiamosios teisės teorijai, tiek teismų praktikai.

Tyrimo objektas. BK 179 straipsnio sudėties požymių santykis su civiliniu teisės pažeidimu.

Tyrimo tikslas. Analizuojant baudžiamosios teisės teoriją ir teismų praktiką, pateikti kriterijus, atribojančius BK 179 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką ir civilinį teisės pažeidimą.

Tyrimo metodai: lyginamasis, analizės, loginis, sintezės, apibendrinimo.

1. Civilinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos atribojimo teorinis pagrindimas bei teismų praktikos apibendrinimas

Išanalizavus lietuvių autorių darbus baudžiamosios teisės klausimais, akivaizdu, kad baudžiamosios teisės teorijoje gana ilgai nekilo klausimo dėl tam tikrų kategorijų nusikalstamų veikų baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimo. Nors jau buvo teismų praktikos⁴, aiškinančios šių atsakomybės rūšių atribojimo kriterijus, tačiau bau-

1 Tamm, D. *Roman Law and European Legal History*. DJOF Publishing, 1997, p. 157.

2 Plačiau žr.: Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 9, 255; Novickov, I. B.; Peterskov, I. B. *Rimsoje chastnovo prava*. Moskva: Jurisprudiencija, 2008, p. 3–8.

3 Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85): 70–76.; Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmą knygą*. Vilnius: Justitia, 2006; Piesliakas, V. Nusikalstamų veikų atribojimo nuo civilinės teisės pažeidimų problemos Lietuvos teisėje ir teismų praktikos pavyzdžiai. *Justitia*. 2005, 2; Sinkevičius, E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2002.

4 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-851/2001.

džiamosios teisės teorijoje ši problematika minima tik epizodiškai⁵ arba labai apibendrintai, nurodant bendrus požymius, skiriančius nusikaltimus ir kitus teisės pažeidimus: pavojingumo laipsnį ir pobūdį, priešingumą teisei, sukeliamas teises pasekmes⁶.

Todėl verta plačiau paanalizuoti baudžiamosios teisės teorijos įtaką ir jos galimybes atribojant nusikalstamas veikas (tarp jų ir BK 179 str. numatytą nusikaltimą) nuo civilinių teisės pažeidimų. Baudžiamosios teisės teorijoje dažnai minimas vienas iš pagrindinių baudžiamosios teisės principų – *ultima ratio* (lot. paskutinė priemonė). Šis principas gali būti suprantamas dviem prasmėmis. Paprastai *ultima ratio* taikomas įstatymų leidyboje, pagrindžiant tam tikrų teisės pažeidimų kriminalizavimą ar dekriminalizavimą, apibrėžiant baudžiamosios atsakomybės ribas. Įstatymo leidėjas privalo tikrinti, ar konkrečiam socialiai žalingam elgesiui būtina taikyti baudžiamosios teisės normas. Atsakingos ir gerai apgalvotos baudžiamosios politikos uždavinys – protingai naudoti baudžiamosios teisės prievartą. Tačiau *ultima ratio* gali būti taikomas ne tik priimant, bet ir taikant baudžiamąjį įstatymą. Baudžiamoji teisė kaip *ultima ratio* pateisinama tik tada, kai švelnesnėmis priemonėmis (civilinėmis ar viešosios teisės) neįmanoma efektyviai apsaugoti teisinio gėrio. Visi baudžiamosios veikos teisiniai padariniai privalo atitikti teisinės valstybės ir proporcingumo principus⁷. Juk baudžiamoji teisė – tai teisės šaka, disponuojanti griežčiausiomis prievartos priemonėmis, labiausiai suvaržančiomis žmogaus teises, atimančiomis laisvę. Naudoti ir taikyti šias prievartos priemones reikėtų tik tam tikrais, specialiais atvejais, todėl prieš jas taikant būtina kruopščiai išanalizuoti padarytą teisės pažeidimą. Esant galimybei išspręsti konfliktą kitomis turimomis teisinėmis priemonėmis, baudžiamosios atsakomybės taikyti nereikėtų. *Ultima ratio* principą įtvirtina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse, analizuodamas ir nustatydamas nusikalstamos veikos ir civilinio teisės pažeidimo atribojimo kriterijus. Pavyzdžiui, sukčiavimo byloje, jeigu kreditoriui apgaule apsunkinamos teisinės galimybės išieškoti žalą civilinio proceso priemonėmis, teismas laiko, kad toks pažeidimas peraugo iš civilinio į baudžiamąjį, ir kad kitų atsakomybės rūšių (šiuo atveju civilinės) jau nepakanka teisiniams gėriams efektyviai apsaugoti. Tačiau baudžiamosios atsakomybės taikymas, kai dar neišnaudotos kitų atsakomybės rūšių priemonės, kelia abejonių.

Kita vertus, siekiant pagrįsti baudžiamosios atsakomybės taikymą pagal BK 179 straipsnį, ne tik kad turi būti nustatytas bent vienas iš teismų praktikoje formuojamų civilinės teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos atribojimo kriterijų, bet reikėtų nustatyti ir tam tikrą, tik nusikalstamosioms veikoms būdingą pavojingumo laipsnį. Juk būtent pavojingumas ir yra vienas iš būtinų nusikalstamos veikos požymių. Nusikalstamos veikos pavojingumas gali būti suprantamas panašiai kaip ir *ultima ratio* principas: kaip tam tikra riba, nuo kurios taikoma baudžiamoji atsakomybė. Tačiau nustatant nusikals-

5 Sinkevičius, E. *Veikos, susijusios su neteisėtu banko kredito gavimu arba panaudojimu, bei jų teisinio vertinimo problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 1999.

6 Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 129; Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2000.

7 Wessels, J. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 28–29.

tamos veikos pavojingumo laipsnį kyla tam tikrų ypatumų. Vienas iš būdų tai padaryti – išsiaiškinti, kokias vertybes gina ir saugo baudžiamasis įstatymas. Vienos vertybės yra ginamos administracinės, kitos – civilinės teisės normų. Profesorius V. Piesliakas nuomone, baudžiamoji teisė saugo tik aukščiausias visuomenės vertybes, kriminalizuojant pasikėsinimus į šias vertybes. Nusikalstamomis pripažįstamos ne šiaip pavojingos veikos, o pačios pavojingiausios – veikos, kuriomis kėsinama į didžiausias vertybes⁸. Mano nuomone, nusikalstamų veikų pavojingumo laipsnį skirstyti pagal vertybės dydį ne visada teisinga, nes tos pačios vertybės, pavyzdžiui, gyvybė ar nuosavybė, saugomos civilinės, administracinės ir baudžiamosios teisės normomis. Todėl kiti autoriai, analizuodami pavojingumą, neskirsto vertybių į didesnes ar mažesnes, bet teigia, kad nusikaltimą nuo kitų teisės pažeidimų galima atriboti tik pagal jų pavojingumo laipsnį, aukščiausio laipsnio pažeidimus priskiriant nusikaltimams⁹. Tačiau nustatyti konkretų pavojingumo laipsnį, kuriam esant tam tikras teisės pažeidimas tampa ne tik civiliniu teisės pažeidimu, bet ir nusikalstama veika, gana sudėtinga. Todėl nubrėžti tikslią ribą, skiriančią nusikalstamą veiką nuo civilinės teisės pažeidimo, ne visada pavyksta. Reikia pripažinti, kad kol kas baudžiamosios teisės teorijoje universalių priemonių atriboti nusikalstamas veikas pagal jų pavojingumo laipsnį nėra. Rusijos baudžiamosios teisės specialisto A. Kozlovo nuomone, nusikaltimus nuo civilinių teisės pažeidimų (ar kitų pažeidimų) atriboti pagal pavojingumo laipsnį neįmanoma. Tokia teorinė konstrukcija nepasiteisintų teismų praktikoje. Baudžiamosios teisės ar teisės teoretikai turi surasti atitinkamus kriterijus, pamatuojančius visuomeninio pavojingumo laipsnį. O jeigu to nepavyks padaryti, atriboti nusikaltimus ir kitus teisės pažeidimus pagal visuomeninio pavojingumo laipsnį nebus galima¹⁰.

Šiuo atveju A. Kozlovas kategoriškas, tačiau, autoriaus nuomone, nusikalstamos veikos pavojingumas, kaip vienas iš pagrindinių jos požymių, yra ir turi būti svarbus atribojant ją nuo kitų teisės pažeidimų. Analizuojant BK 179 straipsnį, aiškėja, kad apibrėžiant šią nusikalstamą veiką lieka neišspręsta baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimo problema, atsiranda erdvė skirtingiems vertinimams. Todėl BK 179 straipsnyje numatyto nusikaltimo pavojingumo laipsnis taip pat yra svarbus atribojant jį nuo panašių civilinės teisės pažeidimų. Vienareikšmiškai teigti, kad remiantis vien pavojingumo požymiu ar pavojingumo laipsniu galima nustatyti šiuos du teisės pažeidimus skiriančią ribą, negalima. BK 179 straipsnis saugo nuosavybę, kuri taip pat ginama ir Civilinio kodekso. Tačiau beveik visais atvejais BK 179 straipsnyje numatytas dalykas yra teikiamas sutartinių santykių pagrindu, kai viena pusė suteikia tam tikrą turta, o kita pusė privalo sumokėti nustatytą pinigų sumą. Sunku įsivaizduoti atvejį, kai elektros energija, šiluma ar kiti panašūs dalykai būtų teikiami be specialios vartojimo sutarties. Todėl, esant įvairiems nedideliems sutarties pažeidimams, pirmiausia turi būti taikoma civilinė atsakomybė. Pažeidimai gali būti susiję su neteisingu mokėjimo sumos apskai-

8 Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirma knyga*. Vilnius: Justitia, 2006.

9 Kozlov, A. P. *Poniatie priestuplienije*. Sankt-Peterburg, 2004, p. 761; Piontkovskis, A. A. *Uchienije o priestuplienije*. Moskva, 1961.

10 Kozlov, A. P., *ibid.*, p. 761.

čiovimu, nemokėjimu laiku už suteiktus dalykus ir pan. Tačiau net ir esant tokiems pažeidimams BK 179 straipsnio dispozicija leidžia taikyti baudžiamąją atsakomybę, kuri, labai abejotina, ar būtų pagrįsta. Iš esmės dėl tokių pažeidimų problemų neturėtų kilti, jų pavojingumo laipsnis yra tik civilinio teisės pažeidimo pavojingumo lygio. Tačiau kuriuo metu jis perauga į nagrinėjamai nusikalstamai veikai būdingą pavojingumo lygį? Šiuo atveju tikslią ribą nubrėžti būtų sudėtinga. Nustatant BK 179 straipsnyje apibrėžtai veikai būdingą pavojingumo laipsnį, reikėtų analizuoti šios nusikalstamos veikos sudėties požymius, ypač daug dėmesio skiriant veikai ir jos padarymo būdams, dalyko ypatumams bei padariniams. Mano nuomone, tik išsami šių požymių analizė leistų įvertinti, ar konkreti veika pasiekė BK 179 straipsniui būdingą pavojingumo laipsnį.

Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės problemų atsirado ir jos pradėjo didėti sudėtingėjant civiliniams teisiniams santykiams (dažniausiai sutartiniams). Šiuolaikinės baudžiamosios teisės įtakos sritis plečiama, jos jurisdikcijai priskiriami kai kurie piktnaudžiavimai sutartiniuose santykiuose, pavyzdžiui, patikėto turto pasisavinimas arba išvaistymas, turtinių teisių įgijimas arba turtinių prievolių panaikinimas apgaule (sukčiavimas). Ši tendencija iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kaip nepagrįstas baudžiamosios teisės kišimasis į civilinių teisių reguliavimo sritį. Tačiau įsigilinus galima išvelgti ir objektyvias šios tendencijos priežastis, nes civiliniai turtiniai santykiai laikui bėgant vis sudėtingėja, atsiranda naujų galimybių piktnaudžiauti sutartiniais santykiais, o civilinės atsakomybės efektyvumas tiesiogiai susijęs su skolininko mokumu ir jam priklausančio turto verte¹¹. Jau gana seniai (2001 m.) priimta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, viena pirmųjų teismų praktikoje pateikusi ir išaiškinusi pagrindinį kriterijų, atibojantį baudžiamąją ir civilinę atsakomybę sukčiavimo nusikaltimuose: „Esminis sukčiavimo požymis, skiriantis jį nuo civilinio delikto ir darantis patį turto užvaldymą neteisėta, yra *apgaulės naudojimas* prieš turto savininkus, teisėtus valdytojus ar asmenis, kurių žinioje yra turtas, siekiant užvaldyti (įgyti nuosavybės teisę) turta. Apgaule sukčiavime turi būti esminė, t. y. suklaidinimas turi turėti lemiamą įtaką asmens apsisprendimui dėl turto perdavimo kitam asmeniui. Jei asmens suklaidinimas neturėjo lemiamos įtakos asmens apsisprendimui perduoti turta, tokia apgaule nedaro veikos sukčiavimo nusikaltimu.“¹² Laikui bėgant šis atibojimo kriterijus buvo plečiamas, tobulinamas kartu su apgaulės samprata ir galiausiai buvo papildytas *kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo* kriterijumi¹³. Apibendrinant kasacines nutartis, prievolių nevykdymo bylose ne kartą nurodyta, kad sukčiavimą sudaryti ir jį atiboti nuo civilinės teisės pažeidimo gali tik tokie kaltininko veiksmai, kurie: apsunkina asmens identifikavimą ar paties sandorio įrodinėjimą¹⁴; daro problemišką civilinės atsakomybės priemonių įgyvendinimą be teisėsaugos institucijų įsikišimo¹⁵; objektyviai apsunkina sudarytų civilinių sutarčių vykdymą, daro

11 Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85): 70–76.

12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-851/2001.

13 Fedosiuk, O., *op cit.*

14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-293/2002.

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-549/2003.

jų vykdymą neįmanoma, net esant teismo sprendimui, kuriuo vienai šaliai pripažįstama teisė į turtą¹⁶; esmingai apsunkina pažeistos teisės atkūrimą civilinio proceso tvarka¹⁷; sudaro situaciją, kai kreditorius negali civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės arba toks pažeistų teisių gynimo būdas yra apsunkintas¹⁸. Taigi baudžiamojoje teisėje įsigali požiūris, kad svarbiausiu kriterijumi atribojant baudžiamąją ir civilinę atsakomybę už turtinių prievolių išvengimą tampa klausimas, kiek įtariamasis asmuo savo sąmoningais veiksmais sumenkino kreditoriaus galimybes atkurti pažeistą teisę civilinio proceso priemonėmis. Jei kreditoriaus teisės atkūrimas tampa neperspektyvus dėl sąmoningų skolininko veiksmy, laikytina, kad veika peržengė civilinių teisių santykių ribas. Ar minėti kriterijai gali būti taikomi ir atribojant neteisėtą naudojimąsi energija, ryšių paslaugomis ir kitais dalykais, galėsime atsakyti tik išsamiai ir detaliam išanalizavę BK 179 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką, jos sudėties požymius, tų požymių ypatumus.

2. Baudžiamojo kodekso 179 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties požymiai, reikšmingi atribojant ją nuo civilinio teisės pažeidimo

Šios nusikalstamos veikos sudėties požymiai Lietuvos baudžiamosios teisės literatūroje plačiau iš esmės nėra analizuoti. Labai apibendrintai BK 179 straipsnis nagrinėjamas tik neseniai išleistame LR baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentare¹⁹. Senajame BK (1961 m.) tokio nusikaltimo apskritai nebuvo, todėl ten jį apėmė paprasta vagystė, atitinkamai apibūdinant skirtingus dalyko požymius. Išsamesnės, pavyzdžiui, elektros energijos vagystės, analizės, juo labiau jos santykio su civiliniu teisės pažeidimu, literatūroje, nagrinėjančioje senajame kodekse apibrėžtą vagystę, nebuvo. Tokia nusikalstama veika išskirta tik naujajame Baudžiamajame kodekse. Taip atsitiko dėl būtinumo išskirti iš vagystės sudėties specifinės rūšies turto, tiekiamo vartotojams per tiekimo linijas, neteisėtą savinimąsi²⁰.

2.1 Objektvieji požymiai ir jų santykis su civiliniu teisės pažeidimu: dalyko ir veikos ypatumai

Šios nusikalstamos veikos objektas – nuosavybės ir kitos turtinės teisės, kurios pažeidžiamos neteisėtu neatlygintiniu naudojimu paprastai nematerialiais (pavyzdžiui, interneto ar telefono linija), nors neretai ir materialiais dalykais (pavyzdžiui, vandeniu).

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-23/2004.

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-851/2001.

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-244/2008.

19 Abramavičius, A., et al. *LR Baudžiamojo kodekso komentarai. Specialioji dalis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.

20 *Ibid.*, p. 302–305.

Taip pat BK 179 straipsnis saugo ir tiekėjo prievolinės kilmės teises, kurios pažeidžiamos, kai teisėtas tiekiamo turto vartotojas įvairiais būdais vengia mokėti²¹.

Dalykas – turtas ir paslaugos, kurie už mokestį per tiekimo linijas tiekiami vartotojams. Kai kurios iš šių turto rūšių išskirtos baudžiamajame įstatyme: elektros ar šilumos energija, dujos, vanduo, telekomunikacijos. Tačiau šis sąrašas nėra baigtinis, nes toliau minimi „kiti ekonominę vertę turintys dalykai“. Tai gali būti televizijos signalas, interneto paslaugos ir kiti dalykai ar paslaugos, kurie, paprastai sudarius sutartį su atitinkama įmone, tiekiami vartotojui. Būtent dalykas šią nusikalstamą veiką skiria nuo vagystės, bet iš kitos pusės, tai dalykas, kuris gaunamas sutartinių santykių pagrindu, ir todėl visų pirma tai civilinių teisinių santykių reguliavimo sritis. Dėl dalyko teisėto naudojimo tvarkos nesilaikymo ir kyla problemų atibojant civilinį teisės pažeidimą nuo nusikalstamos veikos. Svarbu pažymėti, kad įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme nenumatė konkrečių sąlygų, kurioms esant paprastą nesilaikymą sutarties, pagal kurią gaunamas minėtas turtas, jau reikėtų laikyti ne tik civilinės sutarties pažeidimu, kuriam taikomos civilinio proceso priemonės, bet ir nusikalstama veika, numatyta BK 179 straipsnyje. Be to, reikėtų pabrėžti, kad visi kiti – nesutartiniai – atvejai, kai neteisėtai naudojama įvairiomis paslaugomis ar turtu, atibojimo problemų nesukelia. Tai yra, jei asmuo savavališkai prisijungia prie elektros energijos linijos ir neteisėtai naudojami elektra neturėdamas jokios sutarties su elektros energijos tiekėju – tai bus „grynas“ nusikaltimas. Tokiu atveju problemų šią nusikalstamą veiką atibojant nuo civilinio teisės pažeidimo nėra ir negali būti, nes tarp kaltininko ir nukentėjusiojo iki nusikaltimo padarymo civiliniai santykiai nebuvo susiklostę.

Būtinai objektyvieji šios nusikalstamos veikos požymiai: veika, jos padarymo būdas, padariniai ir priežastinis ryšys tarp veikos ir kilusių padarinių. Pagrindinis ir vienas iš svarbiausių BK 179 straipsnio sudėties požymių, turintis daugiausia reikšmės atibojant šį nusikaltimą nuo civilinio teisės pažeidimo, yra veika – neteisėtas ir neatlygintinas naudojimas minėtu turtu ir paslaugomis. Veikos pobūdis siejamas su neteisėtumu ir neatlygintinumu, todėl būtent šie veikos požymiai galėtų būti vienas iš kriterijų atibojantis baudžiamąją ir civilinę atsakomybę. BK 179 straipsnis numato kelis alternatyvius veikimo būdus – asmuo naudojosi anksčiau minėtais ekonominę vertę turinčiais dalykais:

- a) neteisėtai prisijungęs prie elektros tiekimo, ryšių tinklo ar saugyklos;
- b) iškraipydamas skaitiklių rodmenis;
- c) kitais neteisėtais būdais.

Kiti neteisėti būdai ir veiksmai gali būti gana įvairūs, todėl įstatymų leidėjas ir nesiryžo jų visų išvardyti baudžiamajame įstatyme. Analizuojant tik elektros energijos vartojimo neteisėtumo būdus, galima pateikti daugelį pavyzdžių. Elektros energijos naudojimo neteisėtumas gali būti nustatomas ir aiškinamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2010 m. vasario 11 d. įsakymu Nr. 1-38 patvirtintomis

21 Abramavičius, A., et al. *LR Baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 302–305.

Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklėmis, kuriose neteisėtai elektros energijos vartojimas apibrėžiamas kaip toks atvejis, kai pateikiami įrodymai, kad:

- a) juridinis ar fizinis asmuo savavališkai prijungė elektros energijos įrenginius ar imtuvus prie operatoriaus elektros tinklo ir vartoja elektros energiją;
- b) elektros apskaitos prietaisai ar apskaitos schemos elementai sugadinti taip, kad sugadinimas matomas (pažeistas elektros skaitiklio stiklas, korpusas, gnybtų trinkelė ar pan., sugadintas matavimo transformatorius, laidininkai ar kita; pažeistos ar nutrauktos plombos nuo elektros apskaitos prietaiso, elektros apskaitos schemos elemento, elektros apskaitos spintos ar kitų su elektros apskaita susijusių plombuojamųjų vietų, klastotos elektros energijos apskaitos prietaiso ar elektros apskaitos schemos elementų gamyklinės, metrologinės patikros ir (arba) operatoriaus uždėtos plombos, naudotos mechaninės priemonės skaitiklio diskui stabdyti; pakeista elektros apskaitos prietaiso prijungimo schema ar pan.) ir tas sugadinimas turėjo įtakos tinkamo suvartotos elektros energijos kiekio užfiksavimui;
- c) kitaip paveiktas elektros apskaitos prietaisas, elektros apskaitos schemos ir per patikrinimą šios veikos dėl jos slauto pobūdžio ar sąmoningo gadinimo negalima pamatyti (išorinio magnetinio lauko poveikis, elektros apskaitos prietaisų rodmenys atsukami atgal ar stabdomi specialiais prietaisais, elektros apskaitos prietaisų, matavimo transformatorių falsifikavimas, elektros imtuvai prijungti prieš apskaitą arba be jos įrengiant paslėptą atvadą ar pan.) ir tas sugadinimas turėjo įtakos tinkamo suvartotos elektros energijos kiekio užfiksavimui²².

Šiose taisyklėse iš esmės išvardytos visos galimos alternatyvios veikos, susijusios su neteisėtu elektros energijos vartojimu. Bet kuri iš šių pažeidimų galėtume priskirti bent vienam iš BK numatytų alternatyvių veikimo būdų. Atrodytų, kad, nustačius bent vieną iš šiame teisės akte nurodytų veikos neteisėtumo požymių, turėtų kilti baudžiamieji teisiniai padariniai. Šiuo atveju – už neteisėtą naudojimąsi elektros energija. Tai patvirtina ir autoriaus išanalizuota 2005–2008 m. Lietuvos apylinkių teismų baudžiamųjų bylų praktika. Iš 47 minėtųjų metų priimtų teismų nuosprendžių, 23 nuosprendžiais asmenys nuteisti už neteisėtą prisijungimą prie elektros linijos, 7 nuosprendžiais – prie dujų vamzdžių ir keturiais – prie vandens vamzdžių. Apibendrinus minėtus teismų sprendimus, galima daryti išvadą, jog daugiausia atvejų, kai asmenys neteisėtai – nenaudodami skaitiklių ar kitų apskaitos prietaisų, prisijungė ir naudojo elektros energiją, rečiau – dujomis ar vandeniu. Pavyzdžiui, Anykščių rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-102-266/2007, kuriuo J. A. ir D. V. nuteisti už nusikalstamos veikos, numatytos BK 179 straipsnio 1 dalyje, padarymą, nes buvo nustatyta, kad jie laikotarpiu nuo 2004 m. rugsėjo 24 d. iki 2005 m. vasario 12 d., J. A. nuo atramos prijungus laidą ir jį nuvedus į D. V. priklausantį gyvenamąjį namą bei be apskaitos prietaisų viso namo instaliaciją, D. V. ir J. A. neteisėtai prisijungė prie elektros energijos tiekimo ir neteisėtai naudojo elektros energiją namui apšviesti, televizoriui bei kitiems elektriniams buities prietaisams. Tokiais neteisėtais veiksmais AB „Rytų

22 Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2010 m. vasario 11 d. įsakymu Nr. 1-38 patvirtintos Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklės. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 20-957.

skirstomieji tinklai“ padaryta 2094,31 Lt turtinė žala²³. Per analizuojamą laikotarpį buvo priimti penki nuosprendžiai, kuriais kaltininkai nuteisti pagal BK 179 straipsnį dėl to, kad naudojosi elektros energija atsukdami, sustabdydami ar kitaip neteisėtai paveikdami elektros skaitiklius. Tai vėlgi vienas iš veikos neteisėtumo būdų (aprašytas minėtose taisyklėse), kurį nustačius visada lyg ir turėtų būti pagrindas asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn.

Be to, neteisėtumas gali būti siejamas ir su anonimiškumu ar slaptumu, tai yra kai kaltininkas naudojasi elektros energija slapta ir lieka nežinomas elektros energijos tiekėjams. Šis veikimo būdas susijęs su minėtų taisyklių šeštame punkte nurodytu neteisėtumo apibrėžimu: asmuo savavališkai prijungė elektros energijos įrenginius ar imtuvus prie operatoriaus elektros tinklo ir vartoja elektros energiją²⁴. Kad būtų pakankamas pagrindas baudžiamajai atsakomybei kilti, be savavališkumo požymio, reikia nustatyti ir kitus: anonimiškumą ar slaptumą. Ir tik tada galima kalbėti apie pagrįstą baudžiamąją atsakomybę. Mano nuomone, pastarasis atvejis didesnių problemų atribojant BK 179 straipsnyje numatytą nusikaltimą nuo civilinio teisės pažeidimo neturėtų sukelti. Kadangi atitinkamiems įmonių darbuotojams, norint nustatyti pažeidėją ir išsiaiškinti padarytą žalą, nieko kito nebeliks, kaip tik kreiptis į policijos įstaigą, todėl visais atvejais kils baudžiamieji teisiniai padariniai: bus pradėtas ikiteisminis tyrimas, nustatyti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn ar atleisti nuo jos kalti asmenys. Kita vertus, iš esmės visais atvejais, naudojant elektros energiją savavališkai ir anonimiškai (slapta), tai bus daroma nesudarius jokios sutarties su elektros tiekėjais. Kaip jau minėta, tokiomis aplinkybėmis tarp elektros energijos vartotojo ir tiekėjo nėra ir negali būti civilinių teisinių santykių, todėl analizuoti, ar buvo padarytas civilinis teisės pažeidimas, ar nusikaltimas, nėra prasmės. Nesant sutartinių civilinių santykių, tampa nereikalingi teismų praktikoje formuojami civilinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimo kriterijai: kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimas ar apgaulė. Juk jei nėra civilinių teisinių santykių, nėra ir kreditoriaus, o apgaulės požymio nustatymas neturės jokios reikšmės. Tokiu atveju veika tampa panaši į vagystę.

Tačiau teismų praktikoje neretai nagrinėjamos ir kitokios situacijos. Pavyzdžiui, nustatytas neteisėtas elektros energijos vartojimo faktas (esant elektros energijos vartojimo sutarčiai), tačiau kaltininkas yra aiškus, nustatyta konkreti padaryta žala ir pan. Tokiu atveju nėra jokių kliūčių pareikšti civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo, nes baudžiamajai atsakomybei kilti (remiantis straipsnio pradžioje minėtais atsakomybių atribojimo kriterijais) pagrindo nėra. Tačiau autoriaus išanalizuota teismų praktika patvirtina priešingus sprendimus. Labai dažnai elektros tiekėjų kontrolieriai tikrindami konkretų objektą nustato pažeidimus, t. y. suranda kabelius ar kitus laidus, kuriais asmenys naudojasi neapskaitoma elektros energija. Paprastai tiekėjų įmonės paskaičiuoja padarytą žalą pagal patvirtintas metodikas, be to, jau yra nustatytas konkretus pažeidėjas (dažniausiai jis pats pripažįsta ir neginčija to pažeidimo), tačiau toks asmuo vis tiek traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Kyla klausimas, ar tokiu atveju vien todėl, kad neteisėtai

23 Anykščių rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-102-266/2007.

24 Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2010 m. vasario 11 d. įsakymu Nr. 1-38 patvirtintos Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklės. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 20-957.

buvo naudojamosi elektros energija, yra pagrindas kilti baudžiamajai atsakomybei. Juk asmuo yra žinomas, kliūčių atlyginti žalą kreipiantis civilinio proceso tvarka nėra, tad kodėl turi būti keliamas baudžiamosios atsakomybės klausimas? BK 179 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad norinti pradėti ikiteisminį tyrimą dėl šios nusikalstamos veikos padarymo, yra būtinas nukentėjusiojo asmens ar jo teisėto atstovo pareiškimas. Vadinasi, esant tokiam pareiškimui, ir nustčius aukščiau minėtus neteisėtumo požymius, turi kilti baudžiamoji atsakomybė. Tačiau praktikoje ne visada taikoma griežčiausia atsakomybė. Tai patvirtina ir autoriaus analizuota pastarųjų metų kai kurių Lietuvos apygardų ir apylinkių teismų praktika civilinėse bylose. Pažymėtina, kad yra labai daug teismų sprendimų, kai atitinkamai elektros energijos tiekimo įmonei, kuri kreipėsi į teismą civilinio proceso tvarka, kad būtų atlyginta padaryta turtinė žala (labai dažnai dėl neteisėto prisijungimo prie elektros linijos ar dar dažniau dėl atsuktų skaitiklių), priteisiama minėtais būdais padaryta žala. Reikėtų pabrėžti, kad tokių sprendimų civilinėse bylose yra keliasdešimt kartų daugiau nei nuosprendžių baudžiamosiose bylose analogiškose situacijose. Štai kaip vertinamos dvi iš esmės vienodos situacijos atitinkamuose teismų sprendimuose. Tiek Kauno miesto apylinkės teismo 2006 m. gruodžio 28 d. nuosprendžiu baudžiamajoje byloje Nr. 1-3666-240, tiek Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2008 m. gruodžio 30 d. sprendimu civilinėje byloje (byla buvo apskusta kasacine tvarka, kasacinės bylos Nr. LAT 3K-3-348/2009) skirtingiems asmenims, tačiau dėl analogiškos veikos padarymo buvo pritaikyta skirtinga atsakomybės rūšis. Abiejų asmenų veikos buvo neteisėtas skaitiklio plombų nuėmimas ir jo rodmenų atsukimas. Vadinasi, priklausomai nuo to, ką – pareiškimą į policijos įstaigą ar ieškinį dėl žalos atlyginimo į teismą paduos įmonės atstovas, turėtų priklausyti ir atsakomybės rūšis. Savo pasirinkimą elektros energijos skirstymo įmonių atstovai motyvuoja žalos dydžiu, baudžiamajo proceso ilgumu, konkrečių aplinkybių sudėtingumu ir panašiais dalykais. Tačiau pripažįsta, kad tik retais atvejais kreipiamasi į policiją dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo. Jiems daug paprasčiau ir greičiau kreiptis tiesiai į teismą dėl padarytos turtinės žalos atlyginimo. Vadinasi, šiuo atveju, nusikalstamos veikos ir civilinio teisės pažeidimo atribojimo kriterijai lyg ir paliekami vien tik pareiškėjui, kuris pats, neturėdamas teisiinių motyvų, atsižvelgdamas neaišku į kokias aplinkybes, gali nuspręsti, buvo padarytas baudžiamajai ar civilinei teisei būdingas pažeidimas. Autoriaus nuomone, teisinis reguliavimas, išplečiant nukentėjusio asmens diskreciją, kai jis gali pasirinkti kuriuo būdu ginti savo teises, yra teigiamas dalykas, vis dažniau nustatomas baudžiamuosiuose įstatymuose. Nukentėjusiojo pozicija neretai yra svarbi, nes juk ikiteisminis tyrimas dėl daugelio nusikalstamų veikų gali būti pradedamas tik esant nukentėjusiojo pareiškimui. Tačiau manau, kad nusikalstamos veikos ir civilinio teisės pažeidimo atribojimas negali būti paliktas tikrai nukentėjusiojo valiai, kadangi tai visiškai skirtingos prigimties pažeidimai, priskirti skirtingoms, turinčioms visiškai priešingus tikslus ir uždavinius, teisės šakoms. Prisiminus jau minėtus, kasacinėje teismų praktikoje pasitaikančius civilinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimo kriterijus, matyti, kad net nesant nė vieno iš jų, baudžiamoji atsakomybė vis tiek bus taikoma. Vien dėl nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo pareiškimo. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sukčiavimo ar turto pasisavinimo bylose formuoja kitokią praktiką, kad turėtų būti nustatytas bent vienas ar keli

iš minėtų kriterijų, susijusių su kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimu, kai pažeistų teisių atkurti negalima arba tai padaryti tampa sudėtinga civilinio proceso tvarka. Nes kitaip galima prieiti prie absurdiškų situacijų, kai, pavyzdžiui, privačios įmonės darbuotojas, pasinaudojęs viršininko telefonu ir prikalbėjęs nemažą sumą, bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už neteisėtą naudojimąsi telefono linija, kai dėl to buvo padaryta turpinės žalos. Tačiau tokiu ar panašiais atvejais su darbuotoju dažniausiai būna sudaryta darbo sutartis, kuri paprastai reglamentuoja įmonei padarytos žalos atlyginimą, kai ji atsiranda dėl darbuotojo kaltės. Be to, šiuo atveju darbdavys disponuoja (jį mažina ar didina) darbuotojo atlyginimu, gali naudotis kitas priemones, todėl gali net nereikėti kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo. Todėl tokiu atveju taikyti baudžiamąją atsakomybę būtų nepateisinama. Taigi apibendrinant galima pasakyti, kad panašiais atvejais, esant nukentėjusiojo išreikštai valiai pradėti ikiteisiminį tyrimą, papildomai turėtų būti nustatomos kitos sąlygos, kurioms esant pažeistas teisės būtų sudėtinga atkurti civilinio proceso tvarka ir kurios būtų pagrindas pradėti ikiteisiminį tyrimą. Kita vertus, jeigu pagal nukentėjusiojo pareiškimą jau buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl BK 179 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos, tai dar nereiškia, kad visais atvejais turi kilti baudžiamoji atsakomybė.

Kaip pavyzdys buvo pasirinktas ir išnagrinėtas tik vienas dalykas (elektros energija) ir vienas iš neteisėtų veikimo būdų: elektros energijos vartojimas neteisėtai prisijungus, sustabdant ar atsukant elektros energijos apskaitos skaitiklius. Autoriaus nuomone, tuos pačius esminius kriterijus, atsižvelgiant į kiekvienos situacijos aplinkybes, galėtume panaudoti aiškindami bet kurio kito ekonominę vertę turinčio dalyko neteisėtą naudojimą, nustatydami nusikalstamos ir civilinio teisės pažeidimo atribojimo ribas.

Atkreiptinas dėmesys, kad ne visos alternatyvios veikos ar veikimo būdai, kuriems esant turėtų kilti baudžiamoji atsakomybė, yra numatyti BK 179 straipsnio sudėtyje. Vienas iš šių neteisėtų veikimo būdų baudžiamajame įstatyme nėra konkretizuotas ir apibrėžiamas kaip: „kiti neteisėti būdai“. Autoriaus nuomone, kaip tik dėl to ir gali kilti daugiausia problemų atskiriant nagrinėjamus teisės pažeidimus. Nustačius neteisėto veikimo būdą, kurio negalima priskirti prie pirmų dviejų alternatyvių veikų, susidurtume su problema, ar toks neteisėtas veikimas atitinka nusikalstamos veikos ar civilinio teisės pažeidimo požymius. Šiuo atveju, pagrindžiant baudžiamąją atsakomybę, turėtų padėti apgaulės požymio ar kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijaus nustatymas. Todėl tik nustačius šiuos kriterijus, galima kalbėti apie nusikalstamos veikos požymių buvimą.

Kitas labai svarbus ir būtinas šiai nusikalstamos veikos sudėčiai yra neatlygintinumo požymis. Neatlygintinumas – tai užvaldyto turto vertės atlyginimo negalimumas. Norint pagrįsti baudžiamosios atsakomybės taikymą, visais atvejais turi būti nustatyta, kad turtu buvo naudojama neatlygintinai. Greičiausiai sudėtinga būtų pagrįsti baudžiamosios atsakomybės taikymą tais atvejais, kai turtas vartojamas neteisėtai, tačiau už jį vartotojas sumoka reikiamą užmokestį. Nors situacija mažai tikėtina, bet panašiais atvejais, kai už elektros, dujų energiją ar kitą dalyką mokamas tam tikras mokestis, tačiau tas mokestis neatitinka suvartoto turto kiekio, manau, kad baudžiamoji atsakomybė negali kilti. Atsiradę mokėjimų netikslumai turėtų būti sprendžiami civilinio proceso tvarka.

Analogiškai turėtų būti vertinama ir priešinga situacija, kai turtas vartojamas teisėtai, tačiau už jį vartotojas visai nemoka arba nemoka tinkamai. Todėl neatlygintinumas kartu su neteisėtumu tampa privalomais BK 179 straipsnio sudėties požymiais, pakankamai svarbiais atibojant nusikalstamą veiką nuo civilinio teisės pažeidimo.

Dar vienas svarbus objektyvusis šios nusikalstamos veikos sudėties požymis yra atsiradusi turtinė žala. BK 179 straipsnio sudėtis yra materiali, kurioje akcentuojama būtent turtinė žala, kuri, kaip nusikaltimo sudėties požymis, yra būtina. Nenustačius, kad tam tikram subjektui ji buvo padaryta, baudžiamoji atsakomybė negalima. Kaip jau minėjome, tam tikrais atvejais, neteisėtai naudojant nagrinėjamus dažniausiai nematerialius dalykus, gali būti už juos atlyginama, todėl tokiu atveju turtinė žala nebus padaroma ir baudžiamoji atsakomybė negalės būti taikoma ne tik dėl to, kad nėra neatlygintinumo požymio, bet ir todėl, kad nebus padaryta turtinė žala. Kita vertus, žala (turtinė ar neturtinė) yra ir civilinės atsakomybės požymis. Taigi turtinė žala, nors ir privalomas BK 179 straipsnio sudėties požymis, tačiau jo įtaka atibojant baudžiamąją ir civilinę atsakomybes yra minimali.

Paskutinis šios nusikalstamos veikos objektyvusis požymis yra priežastinis ryšys. Nagrinėjamo nusikaltimo sudėtyje jis reiškiasi tuo, kad būtent neteisėtas ir neatlygintinis naudojimas teikiamu turtu lėmė kito asmens praradimus, pajamų negavimą, prievolių atsiradimą, padidėjimą, taip pat kad kaltininkas savo veiksmis panaikina arba apsunkina nukentėjusiojo galimybes atkurti pažeistą teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis²⁵.

Apibendrinami objektyviųjų požymių reikšmę atibojant BK 179 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką nuo civilinio teisės pažeidimo, galime padaryti tokias išvadas. Pirmą, problemų atibojant šias atsakomybės rūšis kyla dėl dalyko teisinės tvarkos naudojimosi ypatumų: jis paprastai visais atvejais teikiamas pagal įvairias civilines sutartis; taip pat dėl įstatymų leidėjo palikto neapibrėžtumo: kai BK 179 straipsnyje numatytais dalykais naudojamosi kitais neteisėtais būdais. Pagrindinės sąlygos taikyti ne tik civilinę, bet ir baudžiamąją atsakomybę turėtų būti:

1. BK 179 straipsnyje apibrėžti (kituose teisės aktuose detalizuojami) neteisėti veikos padarymo būdai;

2. Veikos neatlygintinumas ir turtinės žalos padarymas;

3. Esmingai apsunkintos kreditoriaus teisės atkurti padarytą žalą civilinio proceso priemonėmis paprastai siejamos su kaltininko anonimiškumu ar veiksnu slaplumu.

Tik esant šių sąlygų visumai būtų pagrįstai taikoma baudžiamoji atsakomybė. Be to, visais atvejais tarp šalių turi būti atsiradę sutartiniai civiliniai santykiai.

2.2. Kiti nusikalstamos veikos sudėties požymiai ir jų nustatymo problemos

Nagrinėjant subjektyviųjų požymių – kaltę, svarbu pažymėti, kad ši nusikalstama veika gali būti padaroma tik tiesiogine tyčia. Paneigiant vien tik civilinio teisės pažeidimo buvimą ir nustatant nusikalstamos veikos požymius, tiesioginė tyčia pasireiškia tuo,

25 Abramavičius, A., *et al.*, *supra* note 19, p. 304.

kad kaltininkas suvokia, jog neteisėtai ir neatlygintinai naudojasi elektros ar šilumos energija, dujomis, telekomunikacijomis ar kitais ekonominės vertės turinčiais dalykais, numato, kad dėl tokių veiksmų kitam asmeniui bus padaryta turtinė žala, panaikintos arba apsunkintos galimybės atkurti pažeistą teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis, ir to nori.

Gana dažnai teorijoje ir praktikoje kyla problema, susijusi su BK 179 straipsnio 2 dalyje numatyto šio nusikaltimą kvalifikuojančio požymio – didelės žalos – aiškinimu. Panašios problemos kyla ir dėl privilegijuojančio požymio, numatyto BK 179 straipsnio 3 dalyje – nedidelės žalos. Pažymėtina, kad didelės ar nedidelės žalos kriterijų įstatymas nenumato, todėl apie šių požymių buvimą ar nebuvimą sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į žalos piniginę išraišką, taip pat į nukentėjusiojo asmens turtinę padėtį, kitas aplinkybes²⁶. Baudžiamosios teisės teorijoje kitų pasiūlymų, kaip aiškinti šias sąvokas, nėra. Tačiau teismų praktika nuėjo štai tokiu keliu. Teismai didelės ir nedidelės žalos sąvokas susiejo su BK 190 straipsniu, nedidelę žalą siedami su nedidele turto verte (1–3 MGL), o didelę – su 250 MGL viršijančia žala. Jeigu nukentėjusiam asmeniui padaryta žala neviršija 3 MGL (390 Lt), tokiais atvejais kaltininkas nuteisiamas pagal BK 179 straipsnio 3 dalį²⁷. Autorius pritaria tokiai teismų praktikai. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad pagal šią straipsnio dalį nuteisiami ir asmenys, kurie padarė mažesnę nei 1 MGL žalą²⁸. Toks įstatymo aiškinimas kelia abejonių, nes įstatymo leidėjas vertindamas, pavyzdžiui, „paprastos“ vagystės (BK 178 str. 1 d.) ir „paprasto“ neteisėto naudojimosi energija ar ryšių paslaugomis (BK 179 str. 1 d.) pavojingumą, vagystę įvertino kaip pavojingesnę veiką, nustatydamas griežtesnes sankcijas²⁹. Analogiškai tikriausiai turėtų būti aiškinamas ir baudžiamųjų nusižengimų pavojingumas. Todėl, autoriaus nuomone, tokia praktika, kai už vagystę kaip už baudžiamąjį nusižengimą (BK 178 str. 4 d.) baudžiama tik tada, jei padaryta žala yra 1 MGL, o už neteisėtą naudojimąsi energija kaip už baudžiamąjį nusižengimą (BK 179 str. 3 d.) baudžiama ir kai žala mažesnė nei 1 MGL, nėra pagrįsta. Jeigu padaroma mažesnė nei 1 MGL žala, turėtų būti taikoma administracinė atsakomybė pagal LR ATPK 50 straipsnį, atitinkamai jį šiek tiek pakoreguojant (į dispoziciją įrašant ir BK 179 straipsnį).

Išvados

1. Baudžiamosios teisės teorijos principas *ultima ratio* ir nusikalstamos veikos pavojingumo požymis – teoriniai kriterijai, baudžiamojoje teisėje padedantys pagrįsti nusikalstamų veikų ir civilinių teisės pažeidimų atribojimą.

2. Išanalizuota teismų praktika parodo, kad iš esmės identiškose situacijose, susijusiose su ekonomine verte turinčių dalykų vartojimu, pagrįstu civilinėmis teisės sutarti-

26 Abramavičius, A., *et al.*, *supra* note 19, p. 305.

27 Žr. plačiau: Skuodo rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-80-646/2006.; Šilutės rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-94-385/2006.

28 Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-143-573 /2006.

29 Žr. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89.

mis, taikoma arba civilinė, arba baudžiamoji atsakomybė. Manytina, kad vien pareiškėjo pasirinkimas pradėti baudžiamąjį procesą dar nereiškia, kad bus pritaikyti baudžiamieji teisiniai padariniai. Turėtų būti nustatomi papildomi kriterijai, sustiprinantys argumentus taikant baudžiamąją atsakomybę – apgaulės požymis ar kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus.

Literatūra

- Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
- Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2000.
- Abramavičius, A., et al. *LR Baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
- Anykščių rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-102-266/2007.
- Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85).
- Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-143-573/2006.
- Kozlov, A., P. *Poniatie priestuplienije*. Sankt-Peterburg, 2004.
- Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89.
- Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2010 m. vasario 11 d. įsakymu Nr. 1-38 patvirtintos Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklės. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 20-957.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2002.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-549/2003.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23/2004.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-851/2001.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244/2008.
- Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007.
- Novickov, I. B.; Peterskov, I. B. *Rimskoje chasnovo prava*. Moskva: Jurisprudencija, 2008.
- Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmą knygą*. Vilnius: Justitia, 2006.
- Piesliakas, V. Nusikalstamų veikų atbėjimo nuo civilinės teisės pažeidimų problemos Lietuvos teisėje ir teismų praktikos pavyzdžiai. *Justitia*. 2005, 2.
- Piontkovskis, A. A. *Uchienije o priestuplienije*. Moskva, 1961.
- Radviliškio rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-61-632/2006.
- Sinkevičius, E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2002.
- Sinkevičius, E. Veikos, susijusios su neteisėtu banko kredito gavimu arba panaudojimu, bei jų teisinio vertinimo problemos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 1999.
- Skuodo rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-80-646/2006.
- Tamm, D. *Roman Law and European Legal History*. DJOF Publishing, 1997.
- Šilutės rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-94-385/2006.
- Wessels, J. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003.

THE CRIME DETERMINED IN THE ARTICLE 179 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA AND THE TORT: THE DIVIDING LINE BETWEEN THE TWO OFFENCES

Darius Pranka

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The aim of this article is to examine the crime determined in the Article 179 (illegal use of electrical energy, gas, internet, water, etc.) of the Criminal Code of the Republic of Lithuania with the aim of distinguishing the most important construction features in delimiting tort and the mentioned crime. The main attention is given to the objective features of this crime: the act, the matter, damages.*

Firstly, it is dealt with the theory of Criminal Law; some comments about substantial Criminal Law principle – ultima ratio are made, the ideas of different authors about the level of crime dangerousness are analysed. The author points to the importance of these theoretic materials in the field of making difference between the crime and the tort not only in general, but also when we discuss illegal use of electrical energy or other similar offences. Next, the author discusses the court decisions, which we can meet in the criminal and civil cases. The author notices that very similar or almost the same situations are sent to different courts – criminal or civil without any substantial arguments. In the author's opinion, such court practice is not suitable. Such situation is caused by the fact that the construction of Article 179 of the Criminal Code is not perfect and leaves space for unnecessary interpretations, when criminal liability can be unreasonable. This problem concerns one part of Article 179: "or other illegal ways of use of electrical energy (...)" in particular. Since these other ways are not mentioned in the Criminal Code or other law, the ambiguity appears. It is important to say, that the problems occur in such cases, when, for example, electrical energy is supplied according to the Civil Contracts. In another way, when electrical energy, gas or internet supplied without any contract discussions about the dividing line between criminal and civil liabilities do not occur. It is commonly agreed that in such cases we have both kinds of liability.

Finally, the article concludes that the well-founded criminal liability should demand additional criteria: that of fraud or aggravating the position of creditor. These criteria could be used in the theory of Criminal Law and in court decisions to strengthen the motives of applying the criminal liability.

Keywords: *ultima ratio, crime dangerousness, criminal and civil liability, illegal use of electrical energy.*

Darius Pranka, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, baudžiamosios ir civilinės atsakomybių atirbojimas.

Darius Pranka, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, Doctoral Student. Research interests: criminal law, the dividing line between criminal and civil liability.